

segons Griera, ZRPh. XLV, 250); i *llagarto* en algun antic parlar valencià (OPou, supra).

La variant metatitzada *llargardaix* és avui la més vulgar en català central (Barcelona, i no pas *llangard-* com diu *AlcM*), i és també la vulgar a les Illes, Tarr., i Sud del cat. occid. segons *AlcM*.³ Quant a la *-n-* secundària, que també es troba en l'alt-arag. *langarto* (Bielsa, 1965; Sierra de Guara, RLiR XI, 104; i fins Alquézar segons Arnal Caverro), més que a contaminació del tipus *languria*, de què parlaré, pot ser deguda a contaminació del tipus *sangartana/sargantana, sing-/sanguetalla*, en el qual la primera *n* s'explica fàcilment per propagació de la nasalitat de l'altra.

En altres casos aquesta influència s'ha estès a molt més que a la *n*, car a la V. de Benasc donen al *llangardaix* el nom de *xingardaixo* (Ferraz, 108) o més aviat *siñardaïxo*, com ho vaig sentir a Benasc mateix i a Gavàs (1965), a la Pobra de Segur és *sangardall* (BCEC IX, 70), són *angardáijos* a Llaguardes (1957); i tals formes penetren endins de l'Alt Aragó: *ingardáijos* a SJuan de Gistau (cf. allí *ëngardánas* per a la sargantana, 1965), *engardaixo* a Plan i Gistafin, i de nou *langrandacho* a Ansó (Casac., BDC XXIV, 173), *lingardáixo* a Escuin (1965), i vegeu més variants en Kuhn (RLiR XI, 236).

El nom català del *llangardaix* ha de partir d'una variant *LACARTUS del ll. clàssic LACERTUS, base que ens és comuna amb el castellà i el gallego-portuguès. En les dues llengües veïnes, és també una forma general des dels orígens: cast. *lagarto*, documentat des de 1095, port. *lagarto* des de 1090 i tants, gall. *ligarto*. De cap manera no poden sortir de LACERTUS per influències fonètiques recents, car llavors s'hauria palatalitzat la *c* com ho ha fet en el fr. *lézard* < *laisert*, venec. *lanzardo*, Vincenza *risardola*, oc. ant. *lazert* o *lauzert*, i en el nom català *lluert*, propi de les comarques veïnes al CpTarr. i el Ross.,⁴ provinent d'un tipus *LUCERTUS alteració del clàssic LACERTUS, per una etimologia popular LUCERE 'lluïr', inspirada en el color verd brillant de l'animal:⁵ no és estrany que aquesta forma clàssica en -ERTUS hagi restat en les dues comarques catalanes llatinitzades des de més antic i amb més intensitat: el Camp de Tarragona i la Plana rossellonesa.

Però *LACARTUS hagué de ser la forma inicial a la gran majoria del territori peninsular. Per judicar-la millor, seria útil de conèixer l'etimologia del mot llatí; però aquesta en realitat es desconeix enterament, com posen de relleu Ernout-M., i ni tan sols podem assegurar si és de nissaga indoeuropea o mediterrània, vist que no hi ha parentela certa fora del llatí; és veritat que Walde-H. creuen poder indicar un bon nombre de mots afins en altres llengües indoeuropees, corresponents a una vaga arrel LEQ- 'doblegar, tòrcer', 'cuejar' (arrel que Pok., IEW, 673.22 no ha mantingut sinó amb grans reserves, més fortes encara pel que fa a l'animal, i això que ell ignora que el pretès gallo-romànic *LAKARE del FEW no és més que un ètímon enterament infundat); però aquesta teoria peca d'un vici fonamental: suposar que l'acc. 'múscul' sigui l'originà-

ria, i 'llangardaix' extret d'aquella, cosa que és capgirar en forma vistent els termes naturals de l'evolució semàntica.

I això no solament perquè la de 'múscul' és una noció molt menys elemental i necessària que la de 'llangardaix', i per tant hem de esperar que se li donin noms figurats i secundaris, sinó perquè el paralelisme amb *musculus* i amb el gr. *μῦς*, tots dos 'ratoll' i 'múscul', demostra amb evidència que hom va denominar el bíceps per comparació del seu moviment, sota la pell, en contraure el braç, amb el pas ràpid d'una rata o un *llangardaix* a través d'un camí.

Escau, doncs, reservar un complet escepticisme per al suposat parentiu de *lacertus* amb mots com el grec *λάγ* 'pegant amb el taló'; i, pel que fa a formes fonèticament més atansades, no resten més que un grec *λυκερλίω* 'jo salto' (altrament mot raríssim només citat per Hesiqui) i scr. *lakutaḥ, lagudab* 'porra' (que hauria de ser un pracritisme per *lakeṭaḥ, però qui sap si té res d'ari),⁶ l'analogia semàntica de les quals és tan vaga que convé descartar-los del tot en aquesta qüestió.

Fet i fet, doncs, l'origen de LACERTUS és completament obscur i no és inversemblant que sigui estrany a l'indoeuropeu. Atribuir la substitució de LACERTUS per *LACARTUS a un «canvi de sufix» romànic (com digueren Diez i M-Lübke, R. G. I, § 182) és un anacronisme flagrant puix que -ard és un sufix merament francès i de creació molt tardana, enormement més que la palatalització de CE: un sufix -ARTUS no ha existit mai.

Tampoc no és clar que el cas del nostre *LACARTUS es relacioni amb el del dalm. *lacarda* (sbcr. *lòkārdo*, nom de peix i documentat des de 1080), encara que sigui segur que va designar pròpiament el *llangardaix*, ni amb el gr. *λακέρδα* 'tonyina salada', car en aquestes llengües la *c* llatina es conserva fins avui amb el valor d'oclusiva velar, per més que la segueixi vocal palatal, i la *á* dalmàtica pot ser evolució fonètica de la *e* llatina, en aquesta llengua de vocalisme molt desfigurada, que deia *kaina* per *cēna* i *ēant* per *centum* (per a aqueixes formes balcàniques, veg. Salvioni, KJRP. VII, i, 149; Skok, ZRPh. XLVI, 403-4; I, 497; LIV, 433, 477; Bertoni, Rom. XLII, 167; Bartoli, *Das Dalm.* I, 269, i *Fs. Jagić*, 1908, 29ss., § 34; Colombis, *ARom.* XXI, 266; Gustav Meyer, *Wiener Sitzungsber.* CXXXII, iii, 37).

En canvi fóra temptador de posar en relació l'hisp. LACARTUS amb el grup format: pel trentí *lugord, ligord*, Bergamo *ligurt* i potser Verona *ligador*, Vincenza *ligaoro*, encara que la vocal segona d'aquestes formes hagi de ser una *o* i no pas una *a*; però elles pertanyen a una família alt-italiana integrada, entre altres, pel genov. *langò*, venec. *angura*, lomb. *lingor*, Como *lingòri*, Parma *rangól*, Ventimiglia *angò* i lld. *lingrola*, que Rohlfs derivava, no sense raó em sembla, de LANGURUS/LANGURIA (LANGA), documentats com a nom d'una espècie de *llangardaix* en Plini, i que es creuen d'origen cèltic; és veritat que aquí no s'acaba encara aquesta família, que enclou també: trentí *lugor*, Màntua *lù-*